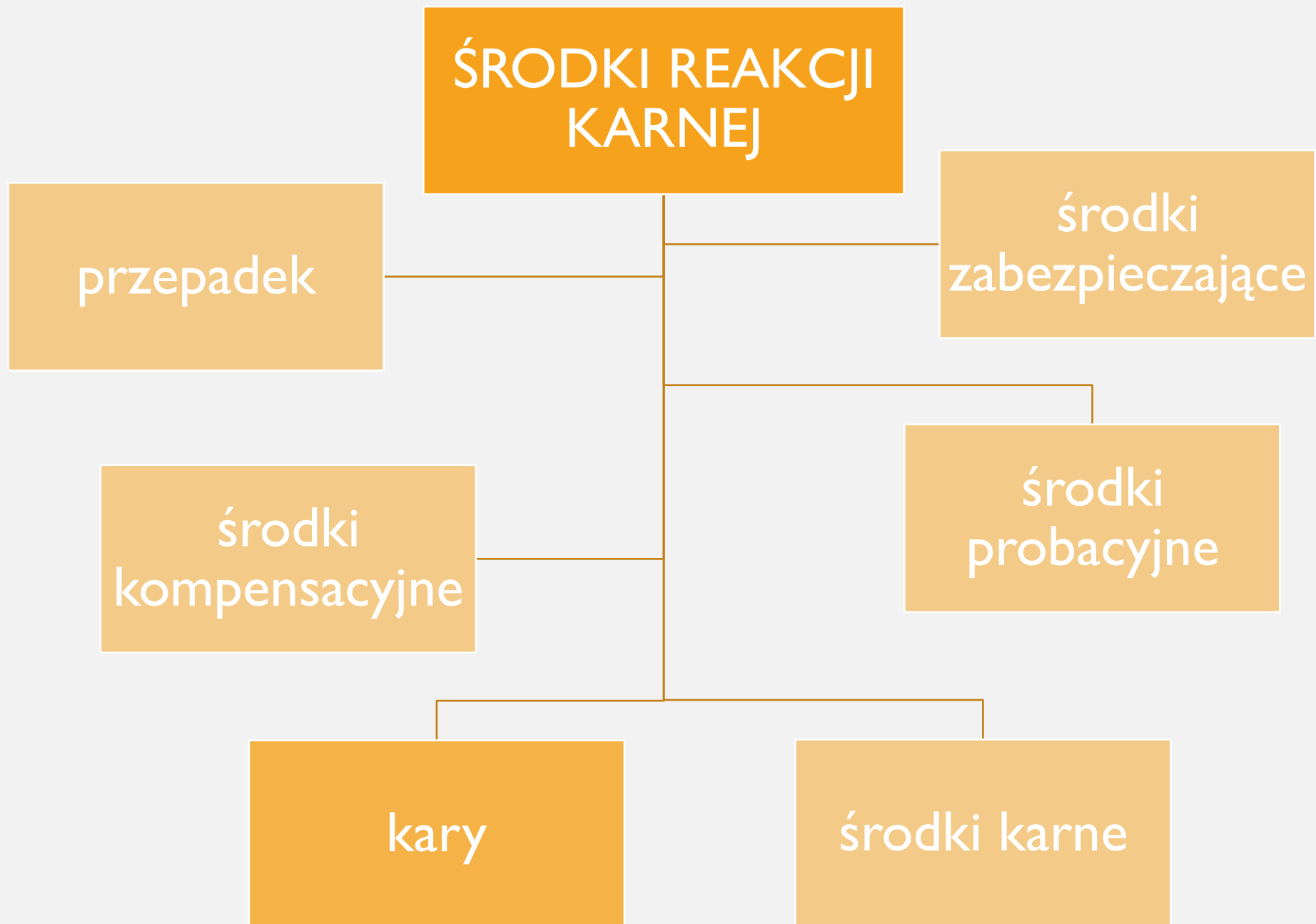

POJĘCIE I CELE KARY KRYMINALNEJ. KATALOG KAR I ŚRODKÓW KARNYCH

mgr Alicja Limburska

POJĘCIE KARY KRYMINALNEJ

Pojęcie kary należy co prawda do języka potocznego, skupić należy się jednak na jego prawnym rozumieniu. Również na gruncie różnych gałęzi prawa występuje to pojęcie. Rozumienie na gruncie prawa karnego jest jednak do pewnego stopnia swoiste.

Kara kryminalna – osobista dolegliwość zadana sprawcy przestępstwa przez konstytucyjnie uprawniony organ państwa, będąca reakcją na popełnienie przestępstwa i wyrażająca potępienie dla przestępstwa, mająca na celu zadośćuczynienie społecznemu poczuciu sprawiedliwości i wypełnienie celów prewencyjnych

SZCZEGÓŁOWE CECHY KARY KRYMINALNEJ

- stanowi reakcję na popełnienie przestępstwa
- kara nie stanowi zemsty na sprawcy przestępstwa
- warunkiem *sine qua non* wymierzenia kary jest zawsze popełnienie przez sprawcę przestępstwa i ponoszenie przez sprawcę winy za nie (zasada *nulla poena sine culpa*)
- kara musi być przewidziana w ustawie (zasada *nulla poena sine lege*)
- stanowi dolegliwość zadawaną w sposób świadomy i dla osiągnięcia określonych celów
- jej dolegliwość polega ingerencji w sferę podstawowych praw i wolności osoby karanej
- dolegliwość musi dotyczyć sprawcę osobiście
- rozmiar tej dolegliwości zależy w szczególności od stopnia winy sprawcy i społecznej szkodliwości czynu → kara musi być proporcjonalna do wyrządzonego przez sprawcę zła
- kara może być wymierzana tylko przez upoważnione do tego organy państwowe (sądy)

art. 3 k.k. Kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka.

Na gruncie prawa karnego kara występuje w co najmniej czterech wyszczególnionych poniżej postaciach czy też aspektach.

Kodeks karny zawiera zamknięty katalog zawierający pięć rodzajów kar i przewiduje ogólne zasady ich stosowania. Każdy typ przestępstwa zagrożony jest karą bądź karami w określonych granicach. Granice te uzależnione są od społecznej szkodliwości tej kategorii czynów oraz wagi naruszanego przez sprawcę dobra prawnego. W wyroku skazującym sąd wymierza sprawcy stosowną karę mieszczącą się w granicach zagrożenia ustawowego i odpowiadającą winie sprawcy i społecznej szkodliwości konkretnego czynu. Następnie orzeczona kara jest wykonywana wobec skazanego.

RACJONALIZACJA KARY

- 1) koncepcja odpłaty – kara jest sprawiedliwą odpłatą za zło wyrządzone społeczeństwu przez sprawcę
- 2) koncepcja prewencji – kara ma zapobiec powrotowi sprawcy do przestępstwa oraz popełnianiu przestępstw przez innych członków społeczeństwa
- 3) koncepcja mieszana – kara jest odpłatą za przestępstwo, która ma zapobiegać ponownemu popełnieniu przestępstw

CELE KARY KRYMINALNEJ

Cele kary – stany rzeczy, które zamierza się osiągnąć poprzez stosowanie kary

- 1) **Cel sprawiedliwościowy** – kara ma być sprawiedliwym odwetem za popełnienie przestępstwa, ma wyrównać zło, które zostało wyrządzone społeczeństwu poprzez popełnienie przestępstwa, ma stanowić zadośćuczynienie społecznemu poczuciu sprawiedliwości → kara sprawiedliwa przede wszystkim musi być współmierna do wagi czynu (jego społecznej szkodliwości) oraz stopnia winy sprawcy
- 2) **Cel szczególnoprewencyjny** – kara ma oddziaływać resocjalizacyjnie i wychowawczo na ukaranego, ma przeciwdziałać jego powrotowi do przestępstwa
- 3) **Cel ogólnoprewencyjny** – kara przewidziana za dane przestępstwo w ustawie, a także wymierzona konkretnemu sprawcy ma oddziaływać na potencjalnych sprawców zapobiegając popełnianiu przez nich przestępstw
- 4) **Cel kompensacyjny** – kary (a w szczególności orzeczone środki karne) mają prowadzić do naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem i zadośćuczynienie pokrzywdzonemu

KATALOG KAR

Art. 32 k.k.: Karami są:

- 1) grzywna
- 2) ograniczenie wolności
- 3) pozbawienie wolności
- 4) 25 lat pozbawienia wolności
- 5) dożywotnie pozbawienie wolności

Powyższy **katalog jest zamknięty** – nie jest możliwe wymierzenie sprawcy innego rodzaju kary.

Kolejność, w której ustawodawca uszeregował kary w przywołanym przepisie **nie jest przypadkowa**: wymieniono je w kolejności od najmniej do najbardziej dolegliwej. Taka redakcja przepisu stanowi wyraz preferowania przez ustawodawcę karę nieizolacyjnych przed izolacyjnymi. Co więcej, dokonując wyboru kary sąd orzekający winien rozważać je kolejno poczynając od najłagodniejszej czyli grzywny.

kary nieizolacyjne

- grzywna
- ograniczenie wolności

kary izolacyjne

- pozbawienie wolności
- 25 lat pozbawienia wolności
- dożywotnie pozbawienie wolności

GRZYWNA

Art. 33. § 1. Grzywnę wymierza się wstawkach dziennych, określając liczbę stawek oraz wysokość jednej stawki; jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, najniższa liczba stawek wynosi 10, zaś najwyższa 540.

§ 2. Sąd może wymierzyć grzywnę także obok kary pozbawienia wolności wymienionej w art.32 pkt 3, jeżeli sprawca dopuścił się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy korzyść majątkową osiągnął.

§ 3. Ustalając stawkę dzienną, sąd bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe; stawka dzienna nie może być niższa od 10 złotych, ani też przekraczać 2000 złotych.

GRZYWNA SAMOISTNA

Orzekana jest jako samodzielna kara, jeśli przewidziana jest przez ustawowe zagrożenie właściwe dla danego typu czynu – w sankcji może ona występować samodzielnie albo alternatywnie obok innych rodzajów kary.

Grzywna występuje jako kara w przypadku wszystkich przestępstw o niższym stopniu szkodliwości społecznej.

Możliwe orzeczenie grzywny w niektórych przypadkach nadzwyczajnego złagodzenia kary.

Jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, można zamiast tej kary orzec grzywnę albo karę ograniczenia wolności (art. 37a k.k.)

GRZYWNA KUMULATYWNA

Grzywna, która może zostać orzeczona obok kary pozbawienia wolności. m.in. na podstawie art. 33 § 2 k.k. tj. kiedy sprawca dopuścił się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy ją osiągnął.

Jej celem jest uczynienie finansowo nieopłacalnym popełnienie przestępstw gospodarczych i nakierowanych na osiąganie korzyści majątkowych.

Również zawieszając wykonanie kary, sąd może orzec grzywnę, jeżeli jej wymierzenie obok kary pozbawienia wolności na innej podstawie nie jest możliwe. W razie zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności grzywna ta nie podlega wykonaniu.

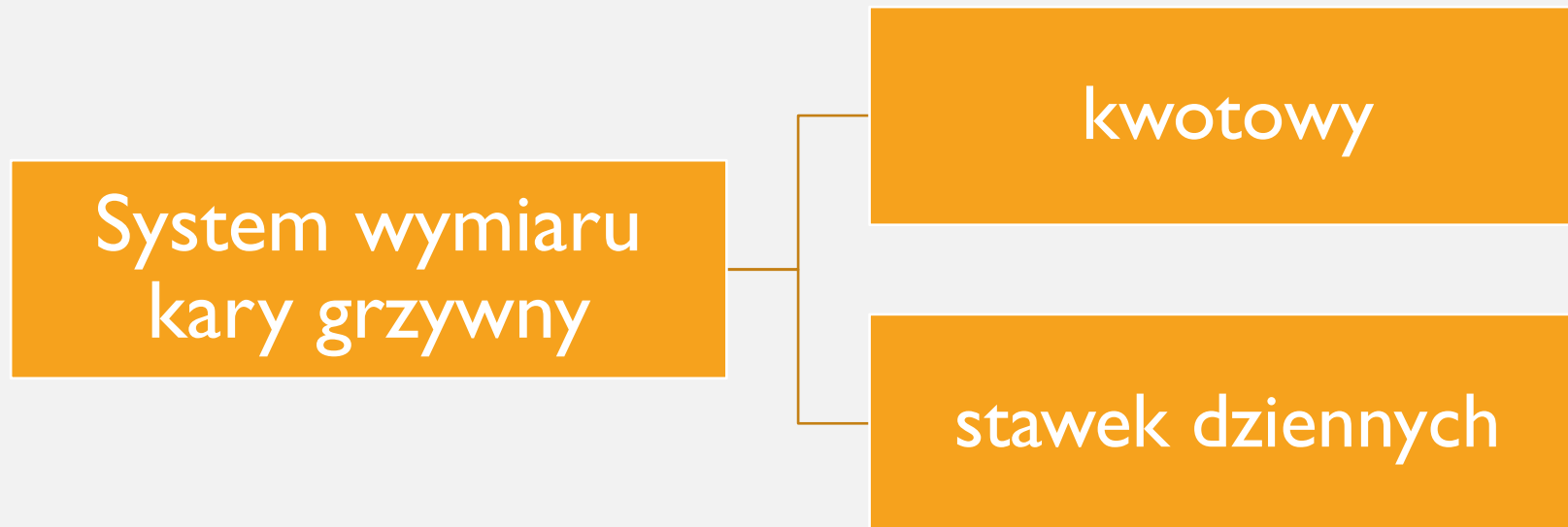
W przypadku grzywny kumulatywnej należy pamiętać, że to łączna dolegliwość dwóch orzekanych kar nie może przekraczać stopnia winy i realizować cele kary.

Grzywna może być wymierzana kwotowo albo w tzw. stawkach dziennych.

Grzywna kwotowa to np. grzywna w wysokości 3000 zł.

Grzywna orzekana w stawkach dziennych to np. grzywna w liczbie 250 stawek dziennych o wysokości 100 zł każda stawka.

Obecnie zasadą przyjętą przez kodeks karny jest określanie grzywny za pomocą stawek dziennych, jednak w niektórych ustawach szczególnych wciąż spotkać można sankcje zawierające grzywnę kwotową.

W systemie stawek dziennych wysokości grzywny określana jest **dwuetapowo**.

1) Określenie liczby stawek dziennych

- ustalając liczbę stawek sąd bierze pod uwagę ciężar przestępstwa i stopień zawinienia zgodnie z dyrektywami wymiaru kary
- co do zasady od 10 do 540 stawek dziennych, nadzwyczajnie obostrzona do 810 stawek
- w szczególności w przypadku przestępstw przeciwko mieniu i gospodarczych zdarzają się również przypadki jeszcze wyższej górnej granicy liczby stawek (nawet rzędu kilku tysięcy stawek – zob. art. 86 § 2b, 309 k.k.)

2) Określenie wysokości stawki dziennej

- ustalając tę wartość sąd bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe
- wysokość stawki od 10 zł do 2000 zł

$$\text{grzywna} = \text{liczba stawek} \times \text{wysokość stawki}$$

OGRANICZENIE WOLNOŚCI

Kara ograniczenia wolności to kara polegająca na:

- nałożeniu na skazanego obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne
- potrąceniu od 10% do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd

Wskazane powyżej dwie formy można orzec łącznie albo osobno.

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, kara ograniczenia wolności trwa najkrócej **miesiąc**, najdłużej **2 lata**; wymierza się ją w miesiącach i latach.

Pamiętać należy, że nawet jeśli w sankcji ta kara nie jest wprost przewidziana, jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, można zamiast tej kary orzec grzywnę albo właśnie karę ograniczenia wolności (art. 37a k.k.).

Zasady szczególne:

- w czasie odbywania kary ograniczenia wolności skazany nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu oraz ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary
- nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne jest wykonywana w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym
- potrącenie wynagrodzenia za pracę może być orzeczone tylko wobec osoby zatrudnionej; w okresie, na jaki zostało orzeczone potrącenie, skazany nie może rozwiązać bez zgody sądu stosunku pracy

KARA POZBAWIENIA WOLNOŚCI

Tzw. terminowa kara pozbawienia wolności polega na czasowym pozbawieniu skazanego wolności poprzez umieszczenie go w zakładzie karnym.

Kara ta trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 15 lat; wymierza się ją w miesiącach i latach. Przy nadzwyczajnym obostrzeniu kary górna granica wynosi 20 lat.

Jest to kara występująca w znakomitej większości sankcji określonych w kodeksie karnym typów przestępstw. W części sankcji występuje alternatywnie obok kary grzywny bądź ograniczenia wolności. W większości przypadków stanowi jedyną przewidzianą za czyn karę. Pamiętać należy jednak o treści art. 37a k.k., który modyfikuje sankcje typów zagrożonych karą pozbawienia wolności do 8 lat.

SEKWENCJA KAR (tzw. kara mieszana)

Nie jest to rzecz jasna osobny rodzaj kary a wyłącznie specyficzna instytucja wprowadzona przez ustawodawcę do art. 37b kodeksu karnego, pozwalająca w wybranych przypadkach na orzeczenie wobec sprawcy jednocześnie kary ograniczenia wolności oraz krótkoterminowej kary pozbawienia wolności.

Art. 37b k.k. W sprawie o występki zagrożony karą pozbawienia wolności, niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego w ustawie za dany czyn, sąd może orzec jednocześnie karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy, a jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat - 6 miesięcy, oraz karę ograniczenia wolności do lat 2. Przepisów art. 69-75 nie stosuje się. W pierwszej kolejności wykonuje się wówczas karę pozbawienia wolności, chyba że ustawa stanowi inaczej.

KARA 25 LAT POZBAWIENIA WOLNOŚCI

Kara 25 lat pozbawienia wolności jest karą odrębną od terminowej kary pozbawienia wolności. Polega na izolacji skazanego przez 25 lat.

Kara ta charakter eliminacyjny i zabezpiecza społeczeństwo przed niebezpiecznym sprawcą. Znaczenie resocjalizacyjne tego rodzaju kary jest wątpliwe.

KARA DOŻYWOTNIEGO POZBAWIENIA WOLNOŚCI

Kara ta polega na dożywotnim osadzeniu skazanego w zakładzie karnym. Jest to najsurowsza z kar przewidzianych w polskim prawie karnym.

Ma ona charakter eliminacyjny i powinna być orzekana wyłącznie za najcięższe zbrodnie w stosunku do sprawców wyjątkowo niebezpiecznych dla porządku prawnego.

Praktycznie zawsze kara ta występuje w sankcji jako alternatywa obok terminowej kary pozbawienia wolności lub kary 25 lat pozbawienia wolności (jeden wyjątek).

Kara dożywotniego pozbawienia wolności **nie może być orzeczona** wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 roku życia.

KLASYFIKACJA PRZESTĘPSTW

Warto w tym miejscu zauważyć, że od tego jaką karą zagrożone jest dane przestępstwo zależy, czy mamy do czynienia ze zbrodnią czy z występkiem.

- **zbrodnią** jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą
- **występkiem** jest czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc

ŚRODKI KARNE

Środki karne są to środki reakcji karnej odrębne od kar, które pozwalają na bardziej zindywidualizowane oddziaływanie na sprawcę w celu osiągnięcia celów kary. Cechują się one bardzo zróżnicowanym stopniem dolegliwości, która w konkretnych przypadkach może nawet przewyższać dolegliwość kary.

Mają one różne cele: przede wszystkim jednak represyjny oraz zabezpieczający przed ponownym popełnieniem przestępstwa (taki cel realizują przede wszystkim wszystkie nakazy i zakazy).

Kodeksowy katalog środków karnych ma charakter **zamknięty**. W ustawach szczegółowych znaleźć można jednak również inne, niewymienione w k.k. środki karne.

Z reguły środki karne orzekane są w wyroku skazującym obok kary. Możliwe jest jednak orzeczenie ich w przypadku warunkowego umorzenia postępowania, a także umorzenie z uwagi na niepoczytalność sprawcy (są orzekane wówczas jako środek zabezpieczający).

Wyjątkowo środek karny może być orzeczony **samoistnie**:

- w niektórych przypadkach nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 60)
- jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat albo karą łagodniejszego rodzaju i społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna, sąd może odstąpić od wymierzenia kary, jeżeli orzeka jednocześnie środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny, a cele kary zostaną w ten sposób spełnione (art. 59 k.k.)

Środkami karnymi są:

1. pozbawienie praw publicznych
2. zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej
3. zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi
4. zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu
5. zakaz wstępu na imprezę masową
6. zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych
7. nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym
8. zakaz prowadzenia pojazdów
9. świadczenie pieniężne (→ jedyny obecnie środek karny o charakterze majątkowym)
10. podanie wyroku do publicznej wiadomości

Regulacja ustawowa dotycząca środków karnych jest dość szczegółowa i na tyle obszerna, że niecelowe byłoby umieszczanie relewantnych przepisów w treści tej prezentacji. Zalecam Państwu w związku z tym zapoznanie się z art. 39-43c k.k.

Jednocześnie podkreślam, że pytania na kolokwium na pewno nie będą dotyczyły okresów, na jakie można orzekać poszczególne środki karne.

Dodatkowa nieobowiązkowa literatura:

- 1) E. Hryniewicz-Lach, *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015
- 2) K. Miłek, *Istota kary kryminalnej*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 2008, nr 4